

яка базуватиметься на створенні нових продуктів із високою споживчою цінністю. Виходячи з цього, одним із стратегічних завдань підприємства, вирішення якого є важливою передумовою успішної реалізації стратегії диверсифікованого зростання, є об'єктивна оцінка його інноваційного потенціалу. Вирішення даного завдання є перспективою подальших досліджень.

Література

1. Алехин А. Б. Измерение конкурентоспособности на национальном и микроэкономическом уровнях: методологические аспекты / А. Б. Алехин // Вісн. Хмельницьк. нац. ун-ту. Економічні науки. – 2011. – № 5, Т. 3. – С. 7–12.
2. Войнаренко М. П. Конкурентоспроможність підприємств: становлення, розвиток, стан нормативно-законодавчої бази / М. П. Войнаренко, Г. І. Рзаєв // Вісн. Хмельницьк. нац. ун-ту. Економічні науки. – 2005. – № 4, Ч. 2, Т. 2. – С. 10–14.
3. Воронкова А. Е. Управлінські рішення у забезпеченні конкурентоспроможності підприємства: організаційний аспект : монографія / А. Е. Воронкова, Н. Г. Калюжна, В. І. Отенко. – Х. : ІНЖЕК, 2008. – 512 с.
4. Конкурентоспособность предприятия: оценка, диагностика, стратегия / Ю. Б. Иванов, А. Н. Тищенко, Н. А. Дробитько, О. С. Абрамова. – Х. : ХНЭУ, 2004. – 255 с.
5. Вільямсон О. Е. Економічні інституції капіталізму: фірми, маркетинг, укладання контрактів / О. Е. Вільямсон. – К. : АртЕк, 2001. – 472 с.
6. Концепції інституціональної економічної теорії в управлінні розвитком соціально-економічних систем : монографія / М. А. Йохна [та ін.] ; за заг. ред. М. А. Йохни. – Хмельницький : ХНУ, 2007. – 313 с.
7. Ольсевич Ю. О специфике экономических институтов социальной сферы / Ю. Ольсевич, В. Мазарчук // Вопросы экономики. – 2005. – № 5 – С. 50–64.
8. Верба В. А. Методичні рекомендації з оцінки інноваційного потенціалу підприємства / В. А. Верба // Проблеми науки. – 2003. – № 3. – С. 22–31.

УДК 657:658.14

Т. В. ГОЛОВАЧ, В. В. ШВИД, О. В. ГРИВАК
Хмельницький національний університет

КЛАСИФІКАЦІЯ ПОДАТКОВИХ РИЗИКІВ І ЗАВДАННЯ ПОДАТКОВОГО РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТУ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕННОСТІ

Визначено поняття податкового ризику, дано його характеристику. Розглянуто класифікацію податкових ризиків. Досліджено основні етапи, методи та прийоми процесу управління ризиками, систему заходів по їх попередженню та мінімізації.

The concept of tax risk, given its characteristics. We consider the classification of tax risks. The basic steps, methods and techniques of risk management, a system of measures for their prevention and minimization.

Наслідки світової фінансової кризи 2008–2009 рр. негативно вплинули на темпи розвитку економіки нашої країни. В свою чергу, саме податкові ризики є найбільш вагомим критерієм, який визначає куди вкладати кошти та чи вкладати їх взагалі.

Високий рівень податкових ризиків для суб'єктів господарської діяльності зумовлений:

- відсутністю партнерських відносин і конструктивного діалогу між владою та середнім і малим бізнесом;
- значним впливом на урядові рішення груп, які лобюють інтереси великого бізнесу, власники якого є лояльними до влади або представлені у владі;
- недосконалістю існуючого податкового законодавства країни.

За словами прем'єр-міністра України Миколи Азарова, торік вітчизняний ВВП збільшився на 5,2 %. У 2012 р. голова уряду розраховує на зростання економіки на 5–6 % (у бюджеті закладено прогноз 3,9 %) [6].

При зростанні економіки на 5,2 % надходження від податку на прибуток підприємств у 2011 р. зросли на 52,2 %, від ПДВ на вироблені в Україні товари – на 42 %.

Необґрунтованими є вимоги по сплаті податку на прибуток наперед, несвоєчасне відшкодування ПДВ суб'єктам господарської діяльності. За минулий рік зросла кількість звернень платників податків до суду з позовами до органів податкової служби: за підсумками січня–листопада 2011 р. сума відповідних позовів платників податків досягла 88,2 млрд грн у рамках 42,1 тис. судових справ.

За нинішніх порядків у державі фактично жодний бізнесмен не може бути впевнений у непорушності права приватної власності, захисті своїх інтересів законними методами.

Згідно з результатами опитування, проведеного “Європейською бізнес-асоціацією”, підприємці вважають, що інвестиційний клімат сьогодні в Україні гірший, ніж він був наприкінці 2008 р. – на початку 2009 р. Найбільше компаній – 24 % – заявили про посилення тиску з боку держави.

Ця ситуація не тільки стримує розвиток бізнесу в країні, але й відштовхує потенційних іноземних інвесторів. Невиправдано оптимістичними видаються очікування уряду щодо 10 млрд дол. прямих іноземних

інвестицій, які планується залучити в економіку в 2012 р. (торік цей показник становив 7,9 млрд дол.). За таких умов чи не єдиним джерелом, яке має підтримати економічне зростання, мали б стати державні інвестиції (на які, власне, теж не дуже доводиться сподіватися), а також банківські ресурси.

Проблеми з ліквідністю банків у другій половині 2011 р. призвели до скорочення кредитного портфеля майже на 6 млрд грн у листопаді та 0,35 млрд – у грудні. У грудні зростання обсягу кредитів сповільнилося до 9,6 % (за десять місяців – 10,3 %). Хоча нині залишки на коррахунках банків перебувають на високому рівні (понад 20 млрд грн), розраховувати на те, що вони підуть, скажімо, в реальний сектор, не доводиться. Цей ресурс переважно короткостроковий [5]. Виходячи з викладеного матеріалу, актуальним в сучасних умовах є виявлення об'єктивних та суб'єктивних чинників, які породжують ризик у сфері оподаткування, встановлення взаємозв'язку між джерелами та видами податкових ризиків, оцінювання конкретних видів податкових ризиків із фінансово-економічних, політичних, соціальних та етичних позицій.

Проблематиці податкових ризиків присвячені роботи О.Д. Вовчак, В.В. Вітлінського, О.М. Тимченко, П.К. Бечко, Н.В. Лиси, В.М. Гранатунова, І.Б. Ясенової тощо. Питання податкової безпеки та її структурних елементів досліджували такі вітчизняні науковці, як В.П. Вішневський, С.В.Каламбет, А.Ш. Крисоватий, Н.В. Новицький, Ц.Г. Огонь, С.В. Онишко та ін. [7].

Будь-який ризик породжується об'єктивно існуючими невизначеністю, конфліктністю, нестачею інформації на момент оцінювання, прийняття управлінських рішень, неоднозначністю прогнозів, змінами як в оточуючому середовищі, так і в самій системі, еволюційно-трансформаційними процесами, нестачею часу для наукового обґрунтування значень економічних і фінансових показників та підтримки прийняття відповідних рішень.

Виходячи з узагальненого визначення, під поняттям “ризик” розуміється ступінь потенційної можливості для суб'єкта понести фінансові або інші втрати внаслідок негативних відхилень від очікуваних результатів, що ґрунтуються на чинних нормах права та враховуються суб'єктом при прийнятті рішень. Під податковим ризиком слід розуміти теоретичну ймовірність того, що внаслідок певних дій платника податку певні платежі до бюджету можуть надійти не в повному обсязі або несвоєчасно.

Статтею 14.1.221 Податкового кодексу України визначено поняття “ризик”: “ймовірність недекларування (неповного декларування) платником податків податкових зобов'язань, невиконання платником податків іншого законодавства, контроль за яким покладено на органи державної податкової служби”.

Податкові ризики, які можуть бути оцінені в грошовому виразі, доцільно відносити до фінансових ризиків, з огляду на те, що гроші є матеріальною основою фінансових відносин. Крім того, податкові відносини є частиною фінансових відносин. Нефінансовими можна вважати тільки податкові ризики, пов'язані з кримінальною відповідальністю. Кримінальна відповідальність не може бути законним чином оцінена в грошовому виразі, тоді як інші види відповідальності можуть мати грошову оцінку.

Основними характеристиками податкового ризику є:

- пов'язаність з невизначеністю економічної і правової інформації;
- є невід'ємною складовою фінансового ризику;
- розповсюджується на учасників податкових правовідносин: платників податків, податкових агентів і інших суб'єктів, що представляють інтереси держави;
- має негативний характер для всіх учасників податкових правовідносин (на відміну від інших видів ризиків);
- виявляється для кожного учасника податкових правовідносин по-різному.

Види податкових ризиків можна класифікувати за різними ознаками – за суб'єктами, що несуть податкові ризики: податкові ризики держави, платників податків, податкових агентів, взаємозалежних осіб.

Виходячи з чинників, що визначають податкові ризики: зовнішні і внутрішні (або систематичні і несистематичні). Для організації-платника податків можуть існувати обидві групи ризиків: зовнішні можуть виникати з причин, викликаних змінами в умовах оподаткування, внутрішні – з причин неефективної податкової політики самого господарюючого суб'єкта.

Систематичний ризик обумовлений дією різноманітних, загальних для всіх господарюючих суб'єктів, чинників. Несистематичний ризик обумовлений дією чинників, повністю залежних від діяльності самого господарюючого суб'єкта. Відносно податкових ризиків такий поділ вельми умовний. Оскільки, де присутня подвійність трактування норми податкового права, обумовлена недоліками в тексті законодавства, а де – його умисна спотворена інтерпретація, розібратися деколи буває достатньо складно.

За об'єктом зв'язку з іншими видами ризиків: ризиком упущеної вигоди, ризиком втрат матеріальних і нематеріальних цінностей, ризиком неплатоспроможності, інвестиційним ризиком і ін.

Оскільки зміст податкового ризику розкривається стосовно конкретних ситуацій, що містять ризик, і об'єктів їх прояву, можна сказати, що для організації-платника податків податкові витрати є одним з таких об'єктів, тісно взаємозв'язаним з іншими об'єктами ризиків.

За наслідками податкові ризики поділяються на ризики податкового контролю, ризики посилення податкового тягара, ризики кримінального переслідування податкового характеру.

Ризики кримінального переслідування обумовлені тим, що для керівників організацій-платників податків, що порушують податкове законодавство, існує вірогідність порушення кримінальної справи і притягання до кримінальної відповідальності. Проте, цей вид ризиків не може бути повною мірою поширений на саму організацію-платника податків (можна лише побічно оцінити його наслідки).

За величиною можливих втрат податкові ризики поділяються на допустимі, критичні і катастрофічні ризики. Так, прикладом критичного податкового ризику для господарюючого суб'єкта є пред'явлення штрафних санкцій в сукупності з основною сумою податку, що представляють загрозу платоспроможності організації-платника податків, прикладом катастрофічної ризику – самого існування цієї організації.

Для якісного аналізу ризиків у сфері оподаткування необхідно класифікувати джерела їх виникнення та види ризиків, які спричиняє те чи інше джерело (табл. 1).

Таблиця 1

Класифікація джерел податкових ризиків та їх характеристика

Джерело ризику	Характеристика джерела
Недоліки нормативно-правового характеру	
Прогнозування та планування податкових надходжень	Виникає через недосконалість процесу прогнозування та планування податкових надходжень (насамперед від помилок прогнозування та планування податків може постраждати державний бюджет). Негативні наслідки цього процесу можуть торкнутися також і платників, оскільки може бути посилено податковий контроль
Уникнення оподаткування	Зумовлений насамперед фіскальною психологією платника. Його підсилюють причини нормативно-правового характеру. Платник намагається використовувати недосконалість законодавства, подвійне (неоднозначне) тлумачення тих чи інших положень на свою користь. Цей ризик має місце в умовах великої кількості податкових пільг, коли платники намагаються штучно обґрунтувати підстави для їх застосування
Порушення податкового законодавства	Ця група чинників спричиняє можливість втрат як у держави, так і у платників. Наприклад, неправильне тлумачення платником положень нормативно-правових актів може призвести до несвідомого порушення податкового законодавства, а отже, до втрат через сплату донарахованих у результаті перевірок обсягів податків, фінансових санкцій і адміністративних штрафів
Недоліки організаційно-правового характеру	
Неефективне адміністрування та податковий контроль	Виникає у зв'язку з можливими втратами через стягнення фінансових штрафів і адміністративних санкцій, передбачених за правопорушення податкового законодавства. Недостатній рівень обліково-аналітичної роботи, недосконалість організації контрольної діяльності, низька кваліфікація податківців зменшують ефективність управління податковим боргом, результативність податкового контролю. У результаті суми податкового боргу списуються, багато порушень залишаються невиявленими. Отже, зростає ризик бюджетних втрат. Зрозуміло, що наявність цієї групи чинників певною мірою вигідна платнику, оскільки це знижує ризик втрат, пов'язаних із податковим контролем
Карне переслідування	Істотні фінансові втрати можуть виникнути у платників податків і в межах карного переслідування за здійснення правопорушень, передбачених статтями Кримінального кодексу України. Карне переслідування автоматично означає витрати на кваліфікований супровід. Навіть якщо справу буде вирішено на користь платника, можуть бути значними негативні наслідки, зокрема це призводить до зниження іміджу підприємства та пов'язаних із цим негараздів. Ці ризики прямо стосуються не лише платників, що ухиляються від сплати податків, а й цілком законотворчих підприємств – платників податків з великими фінансовими показниками

Майже усі види розглянутих податкових ризиків є актуальними для України. Основну увагу слід приділити розробці ризиків уникнення оподаткування, порушення законодавства та адміністрування податків. Зазначимо, що наведена класифікація показує лише основні напрями пошуку різноманітних податкових ризиків, кожний з яких може стати окремих питань для дослідження. Так Бечко П.К., Лиса Н.В. виділяють такі групи податкових ризиків залежно від причин, що призвели до їх утворення [2]:

– економічної кризи, що виникає в ситуації різкої і важко передбачуваної зміни економічної ситуації в країні протягом бюджетного року. Такий ризик може призвести до значних змін не лише окремих показників бюджету, а й до повного перегляду всього бюджетного плану;

– інфляції – найбільш досліджений вид ризику в сучасній господарській практиці, але традиційно застосовується лише в комерційній сфері діяльності. Оцінка ризику інфляції при податковому менеджменті дає змогу забезпечити реальне наповнення бюджетів протягом усього бюджетного року;

– зниження платоспроможності платників податків протягом бюджетного періоду є наслідком скорочення обсягу тимчасово вільних грошових коштів підприємств і організацій. Зниження платоспроможності платників податків, як правило, носить поступовий характер. Такий ризик полягає в поступовому зростанні заборгованості платежів до бюджету;

– політичної кон'юнктури, що виникає у випадку, коли період планування збігається з передвиборним періодом. Політичні сили у цей момент можуть використовувати бюджет для демонстрації своїх популістських заяв, зокрема шляхом збільшення соціальних витрат. Це впливає на структуру податкових доходів бюджету;

– зміни правової бази, що виникає при внесенні відповідних змін до податкового законодавства;

– затримки податкових та інших перерахувань, зумовлений збільшенням термінів проходження платіжних документів у межах банківської системи. В цьому випадку складається складна ситуація, оскільки платник податків є таким, що виконав свої зобов'язання перед бюджетом, а бюджет коштів не отримує;

– помилки в плануванні. При плануванні може бути виявлена не лише технічна помилка, але і некоректне врахування будь-якої з обставини, значущості та величини перелічених ризиків.

З точки ефективності організації управління ризиком їх можна поділити на [1]:

- інформаційні – пов'язані з неоднозначністю тлумачення окремих положень податкового законодавства, коли навіть фахівцеві складно відповісти на певні питання з методики нарахування та стягнення податку;
 - ризики процесу – пов'язані з неправильним виконанням податкових зобов'язань, помилок у податковому обліку або податковому плануванні. При плануванні може бути допущена не лише технічна помилка, але і некоректне врахування будь-якої з обставин. Ризики процесу умовно можна розділити на декілька підгруп: ризики, пов'язані з проведенням конкретної операції (операційні); ризики, які виникають внаслідок простих управлінських помилок і недогляду, коли податковий або бухгалтерський відділи не залучені в процес ухвалення управлінських рішень; ризики, які виникають, коли операція погано документована (недостатнє документальне підтвердження того, яку операцію здійснило підприємство);
 - ризики оточення – ризики правозастосування податкового законодавства податковими органами і судами;
 - ризики репутації – ризики нанесення збитку репутації компанії.
- Більш детальний аналіз ризиків процесу стягнення податків дає підстави класифікувати їх на:
- ризик відповідності, який, в свою чергу, може бути: а) ризиком технічної чи фактичної неточності;
- б) ризиком неправильного кодування витрат; в) ризиком запізного пред'явлення повернень; г) ризиком недосконалого податкового планування.
- ризик планування, а саме: а) його відсутності; б) технічних недоліків; в) зайвого тиску в плануванні чи недоліків впровадження запланованого.
 - бухгалтерський ризик, що становить собою неправильне відображення податкових зобов'язань.
- Що стосується операційних податкових ризиків, то їх можна класифікувати за ознаками, наведеними у таблиці 2:

Таблиця 2

Класифікація операційних податкових ризиків підприємства

Вид операційного ризику	Характеристика ризику
Технічний	Технічна основа збору податків піддається сумніву
Бухгалтерський	Податковий аналіз залежить від бухгалтерського обліку, що не допустимо
Зміни закону	Зміна закону впливає на операцію до вступу в силу, зміщує точку беззбитковості та очікуваний дохід
Протиріччя	Режим прийнятий для однієї операції призводить до помилок при виконанні іншої операції
Концентрації	Значна кількість операцій не виконуються в результаті одного технічного збою
Реалізації	Виникає ризик того, що операція не буде реалізована належним чином
Адміністративний	Поточне адміністрування операції не правильно відображається в бухгалтерському обліку або податковій декларації; не проведено відбір, або є деякі оперативні збої
Репутаційний	Операції або підхід значною мірою погіршують взаємини з податковими органами

Системний підхід щодо управління податковими ризиками, який охоплює всі основні етапи оподаткування – податкове планування, підготовку податкової звітності, податковий облік та взаємовідносини з податковими органами є необхідним елементом щодо управління податковими ризиками на підприємстві. Це пов'язано із зростанням витрат на контроль і управління ризиками на всіх ієрархічних рівнях (держава, підприємство, індивідуум). Ці витрати знижують ефективність суспільного виробництва, а також можуть впливати на соціально-економічну ситуацію в країні.

Взагалі, система управління являє собою складний механізм впливу управляючої системи на систему, якою управляють, з метою отримання економічної вигоди. Коли говорять про систему управління ризиком, йдеться про систему підтримки прийняття рішень того чи іншого суб'єкта, головне завдання якого полягає в максимальному зниженні ступеня невизначеності. Система управління ризиком, безперечно, включає процес прийняття рішень, однак на цьому її функції не обмежуються. Вона включає також подальший моніторинг ризикових позицій, порядок взаємодії підрозділів в процесі виявлення та попередження ризиків, а також удосконалення методів нейтралізації будь-яких можливих наслідків ризиків.

В системі управління податковими ризиками об'єктом управління виступають соціальні цінності, на які спрямовані конкретні посягання у сфері оподаткування, що призводять до ненадходження коштів до бюджету чи державних цільових фондів. До суб'єктів управління податковими ризиками можна віднести представників державних податкових органів, які за допомогою різних прийомів і способів управління цілеспрямовано впливають на податкові ризики.

Отже, система управління податковими ризиками являє собою сукупність взаємопов'язаних і взаємозалежних елементів, кінцевою метою існування яких є мінімізація податкових ризиків. Також, систему управління податковими ризиками можна охарактеризувати як сукупність методів, прийомів і заходів, які дають змогу відповідною мірою прогнозувати недоотримання податкових платежів і приймати заходи з недопущення чи мінімізації порушень в сфері оподаткування.

Основні економіко-організаційні етапи процесу управління податковими ризиками наведено на рис. 1.

Рис. 1. Стадії процесу управління податковими ризиками

Для аналізу податкового ризику доцільно використовувати метод аналогії, метод експертних оцінок, розрахунково-аналітичний метод та статистичний метод. Метод аналогій передбачає використання даних по інших підприємствах, які вже перевірялися. Експертний метод, який відомий як метод експертних оцінок, стосовно податкових ризиків може бути реалізований шляхом вивчення думок досвідчених керівників та спеціалістів. При цьому доцільно встановити показники найбільш допустимих, критичних і катастрофічних втрат надходжень до бюджету, маючи на увазі як рівень ризику, так і його ймовірність. Розрахунково-аналітичний метод базується на теоретичних уявленнях і прогностичних моделях. Останнім часом найбільш застосовуваним став метод статистичних випробувань. До переваг цього методу відносять можливість аналізувати та оцінювати різні шляхи зниження податкового ризику.

Організація робіт з аналізу ризиків може виконуватись у такій послідовності: підбір досвідченої команди експертів; підготовка спеціальних критеріїв можливих ризиків – на основі існуючої бази даних податкових ризиків підприємств; вибір техніки аналізу ризику; встановлення факторів ризику та їх значимості; створення моделі механізму дії ризиків; встановлення взаємозв'язку окремих ризиків та сукупного ефекту від їх дії; розгляд результатів аналізу ризиків, частіше за все у вигляді звіту.

Податковий ризик-менеджмент має обов'язково включати в себе розробку і реалізацію економічно обґрунтованих для даного підприємства прийомів, рекомендацій та заходів, спрямованих на зменшення стартового рівня ризику до прийняттого фінального рівня.

Найчастіше у фаховій літературі виділяють три основні групи антиризикових заходів: превентивні, обмежуючі, компенсаційні.

Домінуючими серед інших видів антиризикових заходів справедливо вважають превентивні заходи, оскільки вони дозволяють передбачити ризик і уникнути втрат, пов'язаних із ним. Очевидно, що об'єктом таких заходів виступають самі податкові ризики. До превентивних заходів у сфері оподаткування слід віднести ті, які сприятимуть усуненню причин виникнення податкових ризиків.

Основними превентивними заходами у сфері оподаткування є [4]: перебудова ідеології оподаткування та встановлення рівності прав і обов'язків усіх суб'єктів податкових правовідносин; внутрішня та міжнародна уніфікація податкового законодавства; зменшення загального рівня оподаткування й удосконалення структури системи оподаткування; підвищення податкової культури, зміцнення податкової дисципліни податкової служби. Однак, які б превентивні заходи не застосовувались, уникнути повністю податкових ризиків неможливо. Тому важливим напрямом їх мінімізації є розробка обмежуючих антиризикових заходів, які спрямовані на стримування розвитку податкових ризиків і зменшення величини втрат від появи ризиків, яких неможливо уникнути. Ці заходи є вторинними, а тому певною мірою можуть доповнювати превентивні заходи. Їх об'єктом є безпосередньо розмір втрат від ризиків.

Основними обмежуючими заходами є ті, які спрямовані на усунення чинників, що сприяють прояву причин податкових ризиків і, відповідно, збільшенню їх кількості. До таких чинників слід віднести недоліки нормативно-правового, соціально-економічного й організаційно-управлінського характеру.

Щодо недоліків нормативно-правового характеру, то вони втрачають актуальність після усунення правових причин виникнення податкових ризиків. Обмежуючі заходи соціально-економічного характеру значною мірою залежать від того, наскільки будуть розвинуті превентивні методи економічного характеру. Безпосередньо збільшенню податкових ризиків і прояву їх причин можуть запобігти такі заходи, як: державне стимулювання середнього та малого бізнесу; зменшення рівня безробіття; підвищення платоспроможності населення; стримування інфляції; державне регулювання цін тощо. До обмежуючих заходів організаційно-управлінського характеру відносяться: удосконалення всіх етапів адміністрування податків; підвищення рівня інформаційно-технічної підтримки діяльності податкових органів; покращання обслуговування платників податків; створення системи приймання податкової звітності від платників податків в електронному вигляді; підвищення рівня юридичної й економічної підготовки працівників податкових органів; створення в державі механізму захищеності працівників податкових органів; узгодження дій контролюючих органів у сфері оподаткування, чітке розмежування повноважень між ними.

Основними обмежуючими антиризиковими заходами у сфері оподаткування є: проведення обґрунтованих соціально-економічних реформ у державі; виконання намічених напрямів реформування вітчизняної податкової системи; стимулювання подальшого розвитку та модернізації державної податкової служби.

Однак навіть найефективніші превентивні й обмежуючі антиризикові заходи не в змозі не допустити існування податкових ризиків повністю. Тому важливою складовою системи антиризикових заходів є компенсаційні заходи, які мають на меті відшкодування втрат від ризиків. Вони є третинними, тобто вступають у дію, коли превентивні й обмежуючі заходи не дають належного результату. Їх об'єктом є частина втрат, яка може бути відшкодована за рахунок проведення відповідних заходів.

До компенсаційних заходів належать притягнення до відповідальності порушників податкового законодавства та погашення податкового боргу.

Важливим компенсаційним антиризиковим заходом є ефективне застосування юридичної відповідальності до всіх суб'єктів податкових правовідносин: за порушення норм установленого порядку взяття на облік (реєстрацію) в органах державної податкової служби; за порушення строку та порядку подання інформації про відкриття або закриття банківських рахунків; за порушення платниками податків надання інформації до Державного реєстру фізичних осіб – платників податків; за порушення встановленого законодавством порядку ведення податкового обліку; за порушення встановлених законодавством термінів збереження документів, пов'язаних з оподаткуванням; за ненадання оригіналів документів та їх копій; за порушення порядку відчуження активів, які знаходяться в податковій заставі; за порушення правил нарахування, утримання та сплати (перерахування) податків податковими агентами; за дії, спрямовані на неправомірне повернення, відшкодування податків або взаєморозрахунки з бюджетом; за невиконання банками та іншими фінансовими установами рішень про зупинення видаткових операцій за рахунками платників податків; за невнесення змін до звітності; за порушення норм податкового законодавства будь-якими виконавчими органами тощо.

Основними компенсаційними заходами протидії податковим ризикам є: удосконалення правового поля застосування відповідальності за вчинення податкових правопорушень; ефективне застосування юридичної відповідальності до всіх суб'єктів податкових правовідносин; удосконалення механізму стягнення податкового боргу й інституту банкрутства.

Розглянуті заходи попередження та мінімізації податкових ризиків є взаємозалежними й можуть бути ефективними лише при комплексному підході до їх реалізації (табл. 3).

Таблиця 3

Взаємозв'язок заходів попередження та мінімізації податкових ризиків [4]

Оцінний параметр	Захід		
	превентивний	обмежуючий	компенсаційний
Черговість застосування заходів	Первинні	Вторинні	Третинні
Об'єкт дослідження	Ризик	Розмір втрат	Частина втрат, яка може бути відшкодована
Мета і напрями розробки	Усунення причин виникнення податкових ризиків	Усунення чинників, що сприяють виникненню причин і спричиняють збільшення податкових ризиків	Зменшення втрат бюджету через наявність податкових ризиків
Сфера застосування	Ідеологічне, правове, економічне та моральне середовище виникнення податкових ризиків	Соціально-економічні, організаційно-управлінські та нормативно-правові джерела збільшення ризиків	Відповідальність за вчинення податкових правопорушень, стягнення податкового боргу та механізм банкрутства

У цілому, будь-які заходи попередження та мінімізації податкових ризиків безпосередньо або опосередковано мають певний регулюючий вплив на суб'єктів податкових правовідносин. Разом із тим сфера їх ефективного застосування обмежена:

– застосування антиризикових заходів не завжди приводить до гарантованого одержання очікуваного результату. Завжди існує вірогідність впливу негативних факторів чи форс-мажорних обставин, які можуть звести нанівець доцільність тих чи інших заходів. Тому систему заходів попередження та мінімізації податкових ризиків необхідно розглядати не як універсальний ефективний засіб протидії ризикам, а як один з основних її елементів, який може забезпечити отримання позитивного результату тільки в комплексі з іншими елементами, зокрема виявленням, оцінкою та подальшим моніторингом податкових ризиків;

– теоретично ефективні антиризикові заходи на практиці можуть не привести до очікуваного результату внаслідок відсутності чіткого й однозначного механізму їх дії. Тому їх застосування необхідно ретельно оцінювати та чітко регламентувати;

– розробка заходів попередження та мінімізації податкових ризиків завжди пов'язана з відповідними витратами, які на практиці можуть перевищити очікуваний результат. Це призведе до неефективності відповідних заходів;

– будь-який антиризиковий захід має певний часовий термін застосування. Тому оцінка його ефективності повинна враховувати результати й витрати за весь період дії з обов'язковим урахуванням різного часу їх виникнення.

Таким чином, уникнути податкових ризиків натепер просто неможливо. При цьому управління податковими ризиками – це творчий процес, в якому кожна унікальна операція платника податків, зі своїми особливостями, може мати різні комбінації способів управління податковими ризиками, що, відповідно, вимагає застосування комплексу спеціальних заходів з адаптації до українського податкового законодавства.

Для покращення результатів господарської діяльності відповідного підприємства необхідно:

– підготувати податкову стратегію, включаючи стратегію податкових ризиків, та отримати згоду Ради Директорів (або іншого керівного органу підприємства);

– встановити основні показники фінансово-господарської діяльності, які відповідають основним напрямкам діяльності підприємства;

- оподаткування має сприйматися як складова господарської діяльності та бути інтегрованим в усі господарські процеси;
- в разі наявності зовнішніх консультантів – пересвідчитися, що всі зовнішні консультанти обізнані із податковою стратегією підприємства таким чином, що їх зусилля спрямовані з урахуванням податкової стратегії та вони можуть виконувати свою роботу як складова податкової команди.

Література

1. Атаманенко І. Б. Оцінка податкових ризиків при ухваленні податкових ризиків / І. Б. Атаманенко // Вісник ЖДТУ. – 2012. – № 3(53). – С. 16–20.
2. Бечко П. К. Податковий менеджмент : навч. посібник / П. К. Бечко, Н. В. Лиса. – К. : ЦУЛ, 2009. – 288 с.
3. Вовчак О. Д. Податкові ризики у системі управління економічною безпекою / О. Д. Вовчак // Фінанси України. – 2008. – № 11. – С. 41–47.
4. Десятнюк О. М. Система заходів попередження та мінімізації податкових ризиків [Електронний ресурс] / О. М. Десятнюк. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_gum/aprer/2009_5_1/43.pdf
5. Пасочник В. Україна і драконівські ризики для економіки [Електронний ресурс] / В. Пасочник. – Режим доступу: http://dt.ua/ECONOMICS/ukrayina_i_drakonivski_riziki_dlya_ekonomiki_perelik_osnovnih_viklikiv,_z_yakimi_dovedetsya_zishtovh-96378.html
6. Пасочник В. Рік протримаємося, а далі? [Електронний ресурс] / В. Пасочник. – Режим доступу: http://dt.ua/ECONOMICS/rik_protrimaemosya,_a_dali-99284.html
7. Седих О. І. Податкові ризики підприємства в умовах глобалізації / О. І. Седих // Економічний вісник Донбасу. – 2011. – №3(25). – С. 118–122.
8. Сичова К. Ю. Джерела і види податкових ризиків, їх взаємозв'язок / К. Ю. Сичова, А. Ф. Беліченко // Атуальні проблеми розвитку фінансово-кредитної системи України : тези доп. першої всеукр. наук. конф. студ. та молодих вчених. – Донецьк : ДонНТУ, 3–4 квіт. 2010 р. – 250 с.

УДК 336.225

К. В. КОСИЦЬКИЙ

Інститут економіки промисловості НАН України, м. Київ

ПРАКТИКА ОРГАНІЗАЦІЇ ПОДАТКОВОГО ПЛАНУВАННЯ У ПРОМИСЛОВОМУ ХОЛДИНГУ

Розглянуто питання організації процесу податкового планування у складній інтегрованій структурі – промисловому холдингу. Узагальнено принципи, особливості, складові процесу податкового планування та визначено можливість його включення у систему бюджетування промислового холдингу.

The problems of organizing the process of tax planning in a complex integrated structure – an industrial holding company. The paper summarizes the principles, features that make the process of tax planning and identified the possibility of its inclusion in the budgeting system of the industrial holding company.

Промислові холдинги, як і всі інші платники податків, розглядають податки як витрати, що знижують рентабельність їх діяльності, що викликає у них прагнення до скорочення податкових платежів. Зазначені дії виступають податковим плануванням, податковою оптимізацією, мінімізацією оподаткування. У сучасній економічній літературі велика увага приділяється розробці та уточненню термінології податкового планування, теорії податкового планування та галузевої специфіки податкового планування [1–7]. Проте в більшості робіт податкове планування розглядається стосовно до організацій в цілому, без урахування форми бізнесу і масштабів виробництва. Невивченими також залишаються питання податкового планування інтегрованих структур, включаючи промислові холдинги. Практична діяльність підприємств та їх об'єднань з податкового планування може мати як позитивні, так і негативні наслідки для держави. Якщо грошові кошти, зекономлені на податкових платежах інвестуються у вітчизняну, то держава очікує збільшення податкових надходжень до бюджету в майбутньому. У разі вивезення капіталу за кордон держава несе значні втрати. Діяльність організацій щодо скорочення податкових платежів в рамках дотримання податкового законодавства забезпечує реалізацію їх об'єктивного економічного інтересу, що підкреслює актуальність дослідження і визначає його мету і завдання.

Мета дослідження полягає в узагальненні практики організації податкового планування у промисловому холдингу та визначенні можливостей включення підсистеми податкового планування у загальну систему бюджетування холдингу.

Фахівцями визначено, що мета податкового планування звичайно полягає у досягненні мінімального рівня податкового навантаження при допустимому рівні податкових ризиків [1, 3, 5].

Для досягнення зазначеної мети здійснюються наступні заходи:

- розробка і реалізація єдиних принципів організації податкового обліку;
- формалізація взаємин керуючої компанії з підприємствами холдингу, в частині ухвалення рішень по податкових питаннях;